

Önéletrajz és filozófia

Konferencia Heller Ágnes emlékére

A konferencián részt vehetnek a **Zoom** felületén
(>> [regisztráció szükséges](#))
vagy az eseményt élőben követhetik
Budapest Főváros Levéltára **YouTube** csatornáján
(www.youtube.com/user/Bparchiv1).

2021. március 11–12.

A rendezvényen kép- és hangfelvétel készül.

PROGRAM

Március 11. csütörtök

- 9:40 – 10:00: A konferenciát megnyitja:
Gy. Németh Erzsébet, humán területekért felelős főpolgármester-helyettes
Kenyeres István főigazgató, Budapest Főváros Levéltára
Szücs László Gergely, projektfelelős (ELKH FI, BFL)
- 10:00 – 10:30: Vajda Mihály (MTA): Reflexív filozófia vagy „rendszer”
10:30 – 11:00: Valastyán Tamás (DE BTK): Az én a teória tereiben (Az önmagaság impulzusai Heller Ágnes és Vajda Mihály gondolkodásában)
11:00 – 11:30: Weiss János (PTE BTK): A filozófia mint mesterség vagy hivatás
11:30 – 12:00: Sümegi István (iASK, Kőszeg): Mit nyersz vele? A filozófia mint memoár
- 12:00 – 13:00: Ebédszünet
- 13:00 – 13:30: Kőbányai János (Múlt és Jövő Kiadó): *A Bicikliző majomról*
13:30 – 14:00: Percz László (BME): A diszkontinuitások és a kontinuitás. Életút és életmű Heller Ágnesnél
14:00 – 14:30: Branczeiz Anna (PTE BTK): Önéletrajzi filozófia – Heller Ágnes a *Bicikliző majom* és *A véletlen értéke* című interjúköteteiről
- 14:30 – 15:00: Kávészünet
- 15:00 – 15:30: Mesterházi Miklós (LANA): Lukács meghajol
15:30 – 16:00: Szabados Bettina (ELKH BTK FI / ELTE BTK): Önértelmezés, önteremtés Lukács György *Megélt gondolkodás* című művében

Március 12. péntek

- 10:00 – 10:30: Boros Gábor (KRE BTK): „[...] az önéletrajzi irodalom mint műfaj is kétfelé szakad [...] Párhuzamos motívum Georg Misch és Heller Ágnes önéletírás-elméletében”
10:30 – 11:00: Deczki Sarolta (ELKH BTK ITI): Egyes szám első személyű történelem. A kortárs memoárirodalom
11:00 – 11:30: Gyáni Gábor (ELKH BTK TTI): A közösségi és egyéni emlékezet fogalmáról
11:30 – 12:00: Lugosi András (BFL): *A személyes nyomában, avagy mi a budapesti Lukács György Budapesti Iskolájában?* Filozófus emlékiratok és várostörténeti reflexiók
- 12:00 – 13:00: Ebédszünet
- 13:00 – 13:30: Császár Andrea Mária (PTE BTK): Az (ön)életrajzi portré mint koncepció Hannah Arendt életművében
13:30 – 14:00: Varga Péter András (ELKH BTK FI): A biográfia problémája a fenomenológiában, különös tekintettel Edmund Husserlre
14:00 – 14:30: Grósz Eszter (MTA Kritikai Tanulmányok Kcs.): Teremtő emlékezet – Az önéletrajzi emlékezés filozófiája Radnóti Sándor „nem memoárjában”
- 14:30 – 15:00: Kávészünet
- 15:00 – 15:30: Tóth Károly (ELTE BTK): A történelmi regény műfajelméleti kérdései (Lukács és Heller koncepcióinak egybevetése az olvasónaplók tükrében)
15:30 – 16:00: K. Horváth Zsolt (ELTE BTK): Szuverenitásigény és felelősség: Mérei Ferenc pszichológus szerepdilemmái

TÉMAISMERTETŐK

Vajda Mihály (MTA): Reflexív filozófia vagy „rendszer”

Heller Ágnes filozófiai önéletrajzában említi: arra jött rá, hogy ő nem – „a la Hegel” – reflexív filozófiát művel, hanem valami-féle (nem metafizikai) „rendszert” épít. Azt vizsgálom meg, hogy vajon igaz-e ez. Szerintem tényleg nem reflexív filozófiáról van szó, de nem is valamifajta „rendszerrel”, hanem valami másról. Próbálok körül járni, mi ez a „más”.

Valastyán Tamás (DE BTK): Az én a teória tereiben (Az önmagáság impulzusai Heller Ágnes és Vajda Mihály gondolkodásában)

Előadásomban megpróbálok felvázolni azt a folyamatot – pontosabban e folyamat egy-két szignifikáns mozzanatát –, melynek során az alapvetően doktrinális teoretikus térben szerveződő és önmagára lelt gondolkodásformák, mint amilyen Heller Ágnesé és Vajda Mihályé, hogyan alakulnak át a személyiség vagy az én egyre határozottabban jelentkező impulzusainak hatására. Kérdésem többek között, hogy Hellernél az egyre személyesebb motívumokat is magába szervesítő etika valóban alapvetően írta-e át a gondolkodás teoretikus alapmozzanatait, egyáltalán mit jelent a két gondolkodónál az, hogy „önmaga”.

Weiss János (PTE BTK): A filozófia mint mesterség vagy hivatás

Heller Ágnes többször is elmondta, hogy a filozófia választása egy szerelmi választáshoz hasonlítható. Ennek a minimális értelme az, hogy a filozófiához való viszonyunk mindig van egy mélyen személyes aspektusa. Előadásomban ennek a személyes viszonyunk két alakzatát szeretném bemutatni: az egyik a mesterség (techné), ahogy a görögök (Szókratész) értették, a másik a hivatás, ahogy Max Weber értette.

Sümege István (iASK, Kőszeg): Mit nyersz vele?

Előadásomban amellet próbálok meg érvelni, hogy vannak olyan filozófiai álláspontok és olyan tárgyterületek, ahol a filozófia memoárként való művelése és/vagy interpretálása számottevő „intellektuális hozadékot” hozhat. Elgondolásomat Vajda Mihály radikális tudásszociológiai nézeteinek, és Heller Ágnes etikájának elemzésén keresztül próbálok kifejteni és illusztrálni.

Kőbányai János (Múlt és Jövő Kiadó): A *Bicikliző majom*ról

Heller Ágnes 1998-ban megjelent interjúkötetének szerzője beszél a kötet megszületésének körülményeiről, sajátosságairól, hatásáról.

Percz László (BME): A diszkontinuitások és a kontinuitás. Életút és életmű Heller Ágnesnél

Az előadás Heller Ágnes két legjelentősebb önéletrajzi munkájának összevetésére vállalkozik. A *Bicikliző majom* nagyinterjúja az életutat meséli el, a *Filozófiám története* kismonográfiája a szellemi fejlődését narratíváját konstruálja meg. Az önéletrajzi emlékezés filozófiája mellett a *Történelem elméletének* a történetmesélést tárgyaló alfejezetére támaszkodó összevetés arra tesz kísérletet, hogy reflexió tárgyává tegye az életút diszkontinuitásainak és a szellemi fejlődését kontinuitásának Heller által emlegetett ellentétét.

Branczeiz Anna (PTE BTK): Önéletrajzi filozófia – Heller Ágnes a *Bicikliző majom* és *A véletlen értéke* című interjúköteteiről

Előadásomban Heller Ágnes a *Bicikliző majom* (1998) és *A véletlen értéke* (2019) című önéletrajzi interjúköteteinek narratíváját vetem össze. Mindkét kötet személyes perspektívából mutatja meg, hogyan alakult Heller filozófiai érdeklődése, de ennek különböző aspektusaira irányítják a figyelmet. A *Bicikliző majom* a holokauszt tragédiáját exponálja, Heller jól érezhetően innen próbálja megérteni életének alakulását, ami a trauma-feldolgozás és a jelképes emlékműállítás gesztusaként is érthető. A véletlen értéke valóban egy élet története: Heller számára meghatározó, világlátását alakító események szövedéke. A különbségeket olyan emlékek részletes elemzésével szemléltetem, amelyeket a *Bicikliző majom* és *A véletlen értéke* is felidéz, csak másként, más részletességgel, más kontextusban.

Mesterházi Miklós (LANA): Lukács meghajol

Az előadás felvázolja az önéletrajz műfajelméletének filozófiai alapjait, majd röviden rátér arra, miért nem tekinthető „önéletrajznak” sem Lukács György *Megélt gondolkodás* című műve, sem az e mű „felfejtését” szolgáló *Életrajz magnószalagon* című (Eörsi István és Vezér Erzsébet által készített) interjúsorozat. Kérdés tehát, mit mondanak számunkra ezek a művek.

Szabados Bettina (ELKH BTK FI / ELTE BTK): Önértelmezés, önteremtés Lukács György *Megélt gondolkodás* című művében

A (filozófiai) önéletrajzírás során nem csupán az élettörténet rekonstrukciójára történik kísérlet, hanem a gondolkodói fejlődés rögzítésére is. Különösen igaz ez Lukács György *Megélt gondolkodás* című önéletrajzi művére, ahol maga a gondolkodás válik az önéletrajz központi (szervező) elemévé és általa történik reflexió az élettörténet eseményeire. Lukács „megélt gondolkodása” kapcsán tehát (joggal?) merülhet fel a kérdés, hogy milyen mértékben beszélhetünk önéletrajzi írására vonatkozóan önértelmezésről és/vagy önteremtésről. Az előadás Lukács saját életére vonatkozó önéletrajzi elbeszélő viszonyának feltárására tesz kísérletet.

Boros Gábor (KRE BTK): „[...] az önéletrajzi irodalom mint műfaj is kétfelé szakad [...] Párhuzamos motívum Georg Misch és Heller Ágnes önéletírás-elméletében”

Georg Misch és Heller Ágnes egyaránt lát egy törést az önéletírások történetében, amelyet követően már nem annyira filozófiai vizsgálódást érdemelnek a tömegével megjelenő önéletírások, hanem szociológiai, pszichológiai, tömegkultúra-elméletit, stb. E közös határmegvonás háttéréről szeretnék elgondolkodni, bemutatva, hogy Heller Ágnes sokkal pozitívabban fordul ehhez az új típusú önéletíráshoz, mint Misch. Reményeim szerint ennek kézenfekvő alátámasztása lehet a „szókratészi huzatban” álló Vajda Mihály néhány napi jegyzete.

Deczki Sarolta (ELKH BTK ITI): Egyes szám első személyű történelem. A kortárs memoárirodalom

Azokban a korokban, amikor a hatalom kísérletet tesz a múlt politikai-ideológiai kisajátítására, természetesen nő meg azoknak az emlékiratoknak, memoároknak, önéletrajzoknak a szerepe, melyek hiteles, egyes szám első személyű perspektívából tesznek tanúságot a múltról. Ellenbeszéd, igazságbeszéd ez, mely a hatalom manipulatív szólamait opponálja. Magyarországon az utóbbi években a memoárirodalom fellendülésének lehetünk tanúi, melynek okai között kétségtelenül szerepet játszanak a fent említett tényezők, valamint az is, hogy a kortárs irodalomban is egyre nagyobb szerepet játszik a realista, dokumentarista próza. Előadásomban erről az irodalomról, ennek kontextusairól szeretnék beszélni, különös tekintettel Nadas Péter *Világló* részletek című művére.

Gyáni Gábor (ELKH BTK TTI): A közösségi és egyéni emlékezet fogalmáról

Előadásomban revízió alá veszem Halbwachs kollektív emlékezet fogalmát, amely Bergson és Durkheim egy idejű, ámbar ellentétes szellemi hatása alatt formálódott, hogy a kollektív reprezentációk tanának szociologizált változataként fogalmazódják meg végül. Álláspontom szerint sem a collected memory jellegű, sem pedig a „transzcendens”, vagyis a kollektivisták megközelítés önmagában nem vezet sikerre. A megoldás: az emlékezeti technológiák (a mnemotörténet), és az emlékező közösségek címkéjével ellátott szemlélet követése lehet.

Lugosi András (BFL): A személyes nyomában, avagy mi a budapesti Lukács György Budapesti Iskolájában? Filozófus emlékiratok és várostörténeti reflexiók

Az előadás három budapesti (Lukács György, Heller Ágnes és Vajda Mihály), egy bécsi (Karl R. Popper) és egy oldenburgi (Karl Jaspers) születésű filozófus vegyes műfajú memoárijainak vizsgálatát helyezi a középpontba. A várost a kései Husserl és Schütz filozófiája nyomán, noha azt jelentős pontokon módosítva, egyfajta térbeli-történeti életvilágnak tekintve azt vizsgálom, hogy az élettapasztalat miféle narratív szerveződését figyelhetjük meg a filozófus-szerzők önéletírásaiban. Kérdésem, hogy ez mennyiben tekinthető egyfajta városi-térbeli tapasztalatnak, és mennyiben táplálkozik ez az egy élettörténet során megszerzett tapasztalat más forrásokból is.

Császár Andrea Mária (PTE BTK): Az (ön)életrajzi portré mint koncepció Hannah Arendt életművében

Kiinduló felvetésemben Hannah Arendt életrajzírói munkásságát annak az ambivalens viszonynak egy megnyilvánulásaként értelmezem, amelyet a filozófiai tradícióhoz, és elsősorban annak rendszeralkotó hagyományához fűződő, néhol flexibilis, néhol egyszerűen elutasító viszonyulása okoz. Értelmezésemben az Arendt által írt korrajzok és (ön)életrajzi portrék azonban mégiscsak kirajzolnak valamiféle „rendszert” az életművön belül: egy olyan társadalomfilozófiai koncepciót, amelyet alapvetően a modernitáshoz fűződő viszonyulás határoz meg. Arendt életrajzírásában a 19. század elején még privátnak gondolt ügyek a 20. század folyamán társadalmivá, politikaivá válásának lehetünk tanúi: a zsidó mivolt „megoldására” tett kísérlet nem(csak) személyes ügy, nem(csak) a magánszféra tartozéka, hanem egyértelműen politikai kérdéssé válik a történelmi események és korok folyamatában.

Varga Péter András (ELKH BTK FI): A biográfia problémája a fenomenológiában, különös tekintettel Edmund Husserlre

Előadásomban a biográfia(-írás) és a (fenomenológiai) filozófia közti kreatív feszültség feltérképezésére szeretnék kísérletet tenni. Elsősorban nem önéletrajz, a narratív identitás és a történetfilozófia általános kérdéseit, hanem – „zu den Sachen selbst” – inkább a fenomenológiai önéletrajz-írás konkrét problémáira irányuló elméleti reflexiókat szeretném előtérbe állítani (melyeknek tematikus fokális pontjában az irányzat alapító filozófusa, Edmund Husserl fog állni), a filozófiatörténet materialitására és filozófiai relevanciájára irányuló megfontolások felől tekintve.

Grósz Eszter (MTA Kritikai Tanulmányok Kcs.): Teremtő emlékezet – Az önéletrajzi emlékezés filozófiája Radnóti Sándor „nem memoárjában”

Radnóti Sándor „Sosem fogok memoárt írni” című könyvének első oldalán Rousseau-t idézi: *Ám-Rousseau-val szólva-nem szeretném, ha „működésemben immár több lenne az emlékezés, mint a teremtés”*. Ezzel a rousseau-i mondattal szemben én azt szeretném megmutatni, hogy az emlékezés és így az önéletrajzi emlékezés is, lehet építő jellegű, teremtő és újrateemtő, nem pedig bezáró és eltemető. Előadásom három részből tevődik össze. Az első részben az emlékezetet mint gondolkodást, az önéletrajzi emlékezetet szeretném összehasonlítani a filozófiai gondolkodással, kimutatva, hogy mindkét gondolkodási típus egy bizonyos módon „teremtő”. Az előadás második részében szeretném közelebbről megvizsgálni Walter Benjamin Radnóti önéletrajzi emlékezetére tett hatását. Az előadás harmadik részében pedig azt szeretném megvizsgálni, hogy a könyv portré fejezeteinek milyen jelentőségük van az önéletrajzi emlékezet szempontjából.

Tóth Károly (ELTE BTK): A történelmi regény műfajelméleti kérdései (Lukács és Heller koncepcióinak egybevetése az olvasónaplók tükrében)

Előadásomban Lukács György A történelmi regény (1937) és Heller Ágnes A mai történelmi regény (2010) c. munkáit vetem össze terminológiai és módszertani szempontból, mindezt kiegészítve Heller 2012 és 2018 között vezetett olvasónaplóinak kapcsolódó megjegyzéseivel. Heller olvasónaplói új és kutatásra érdemes szempontokat vethetnek fel esztétikájával, annak a lukácsi hagyatékhoz való viszonyával, illetve a történelmi regény jelenével kapcsolatban. Ahogy korábbi munkájával kapcsolatosan egyik 2016-os bejegyzésében Heller maga fogalmazott: „Írtam vagy egy évtizeddel korábban egy kis könyvet a mai történelmi regényről. [...M]egjelent valami más, valami, ami akkor még nem volt (számomra) sejthető. Folytatni kellene esetleg a történetet?”

K. Horváth Zsolt (ELTE BTK): Szuverenitásigény és felelősség: Mérei Ferenc pszichológus szerepdilemmái

Az előadás egyfelől azt vizsgálja, hogy az 1970-es években, a Mérei Ferenc pszichológussal készített élettörténeti interjúkban hogyan variálódik a múlt. Az tapasztalható, hogy a beszélő személyétől függően alakítja, formálja saját múltját, egy-egy mozzanatot túlhangsúlyoz vagy a saját szerepének túl erős kontúrokat kölcsönöz. Másfelől azonban ezeken az interjúszituációkon túl, számtalan önéletrajzi jellegű írást is készít, melyek jóval kíméletlenebbek, s nemegyszer saját – 1948 és 1950 közötti – szakpolitikus szerepének felelősségét firtatja. Előbbiekből erős szuverenitásigény, utóbbiból a saját felelősség firtatás bontakozik ki. Az előadás ezekből az ellentmondásos közlésekből fakadó szerepdilemmákat tárgyalja.